

ПРИЗНАЧЕННЯ НАУКИ У ВСІ ЧАСИ – ЦЕ СПРОБА МАКСИМАЛЬНО ПРОДОВЖИТИ ТРИВАЛІСТЬ ЛЮДСЬКОГО ЖИТТЯ

Ярослав Гарасим – проректор з науково-педагогічної роботи Львівського національного університету імені Івана Франка. Він – науковець: пройшов шлях від студента до проректора Франкового університету. Брав активну участь у студентській революції На граніті, як фольклорист-дослідник – у дослідженні близько ста населених пунктів у Чорнобильській зоні, доєднався до протестного руху Помаранчевої революції на Майдані Незалежності, був незмінним учасником Революції Гідності, член Президії Конгресу української інтелігенції у Львові. Це й стало підставою поговорити з професором Ярославом Гарасимом не тільки про науку, а й про те, чим живе українське суспільство вже у XXI столітті.

«ЗАЛИШИЛОСЯ ОБ'ЄДНАТИСЯ ДЛЯ ВИРІШЕННЯ НАЙСКЛАДНІШИХ ЗАВДАНЬ...»

Б.З. – Наприкінці минулого року в ЛНУ ім. Івана Франка було відзначено дві поважні дати – 91-річчя Євгена Сверстюка і 92-річчя Ярослава Дашкевича – видатних постатей Франкового університету. Як виникла ця ідея?

Я.Г. – В Університеті вже впродовж щонайменше останнього чверть століття запроваджено добру традицію: вшановувати у форматі науково-практичних конференцій, семінарів, круглих столів, читань подвижницьку діяльність найбільш видатних його випускників і професорів. Як правило, такі заходи ми проводимо до ювілейних дат. Минулорічне відхилення можна пояснити дуже просто: Сверстюковим роком народження, згідно з офіційними документами, донедавна вважався 1928-й (правильний, тобто – 1927-й, сам Сверстюк назвав в одному з останніх інтерв'ю), а у випадку з Ярославом Дашкевичем головною причиною стали два збірники наукових статей і матеріалів, що нещодавно вийшли на пошану нашого авторитетного ученого, які підготували працівники Львівського відділення Інституту української археографії та джерелознавства ім. М. Грушевського та кафедри сходознавства ім. професора Ярослава Дашкевича. Зрештою, у таких заходах, крім пошанування славних імен і постатей, є ще й інша важлива мета – актуалізація україноцентричних ідей наших талановитих мислителів і духовних провідників для сучасної молоді.

Б.З. – Євген Сверстюк уважав, що в Україні, на жаль, не політичні партії, а «партії негідників». Чи мав він рацію в такому твердженні? А як нині?

Я.Г. – Сверстюк був максималістом і у стосунках з комуністичним режимом, і у вимогливості до себе, і, зрозуміло, у сприйнятті суспільно-політичного життя незалежної України. Справедливість його оцінки підтверджує і Євромайдан, що згодом переріс якраз у Революцію Гідності (сиріч – проти негідників). На сьогодні ж спостерігаємо певне скочування до передмайданівських принципів управління країною, але досвід самоорганізації і сила громади можуть стати достатньою запорукою проти деградації державотворчих процесів

Б.З. – Думку Дмитра Донцова, який уважав, що витягнути націю з болота може тільки націоналізм, поважав Ярослав Дашкевич. Ваш коментар з огляду на нинішню ситуацію в країні?

Я.Г. – Думка слушна, особливо для бездержавних часів чи умов відкритої агресії московської імперії. Зрештою, минулий 2018-й рік став яскравим свідченням такого «витягування»: націоналістичне гасло «Слава Україні! – Героям Слава!» стало офіційним армійським привітанням; гімн ОУН «Зродились ми великої години» – затверджено як марш нинішнього українського війська; іменами Бандери і Шухевича названо столичні вулиці і проспекти. Усі ці події мають без перебільшення епохальне значення і скеровані на послідовне викорчовування бур'яну «руського міра» з наших родючих земель.

Б.З. – Є незалежна Україна. А об'єднатися багатьом, навіть думаючим у національному дусі, українцям не вдається. Чому?

Я.Г. – Не цілком поділяю Вашого зневіреного настрою. І ось чому. Прикладів об'єднання однодумців і консолідації їхніх зусиль теж не бракує: на цинічне побиття студентської молоді і перешкоду європейській інтеграції ми відповіли об'єднаним виступом проти диктатури і скинули кримінального злочинця з печерських пагорбів; у складній ситуації гібридної війни з московським окупантом 2014 року об'єдналися і обрали Президента в одному турі; попри партійні міжусобиці стосовно соціально-економічних питань проєвропейські фракції у парламенті все-таки об'єдналися і дали 334 голоси за конституційне закріплення курсу до ЄС і в НАТО. Залишилося об'єднатися для вирішення найскладніших завдань на тепер – утвердження україноцентричної ідеології, відновлення довіри до владних структур, подолання корупції і реформування судової системи. Поки що не вдається, але не треба забувати про потужний зовнішній тиск агонізуючого Кремля, який як ніколи мобілізував усі інформаційно-пропагандистські ресурси проти нашого єднання.

Б.З. – Чому досі ніяк не вдається беатифікувати митрополита Андрея Шентицького?

Я.Г. – Наскільки мені відомо, процес беатифікації уже на завершальному етапі. Річ у тім, що, як би це не було

Ярослав Гарасим

прикро, але до такого тривалого зволікання активно долучилися якраз ті, хто певною мірою є нашим партнером у євроінтеграційних процесах, – поляки. Їхнє національне «єго» протиставляється успішному визнанню *Андрея Шептицького* як святого католицької церкви, попри те, що головні критерії – *«святість життя, душпастирська ревність, готовність на жертву за Христа і свій народ, праця для єдності Церкви, дбання про спасіння душ, смерть в опінії її святості Владика, Пастиря і Провідника українського народу»* – не підлягають жодному канонічному сумніву, а Папа Римський проголосив його героїчні чесноти. На остаточне вирішення справи має вплинути документальне підтвердження чудесного зцілення внаслідок молитовного звернення до Андрея Шептицького, який зараз перебуває у статусі Праведного митрополита.

Б.З. – *Юрій Луцький у своїй книзі «Між Гоголем і Шевченком» стверджував: «Одне слово, Гоголь був малоросом, а Шевченко – українцем». Погоджуєтесь?*

Я.Г. – При всій повазі до *Юрія Луцького*, мені важко погодитись з його категоричністю. Зрештою, після його студій до цієї складної ментально-світоглядної проблематики звернулися *Євген Сверстюк* у праці «Гоголь і українська ніч» та *Юрій Барабаш* у розвідці «"Коли забуду тебе, Єрусалиме..." Гоголь і Шевченко. Порівняльно-типологічні студії». Їхні висновки набагато глибші й обґрунтованіші. А характеристика *Миколи Гоголя* як звичайного малороса *Юрієм Луцьким* є методологічно поверховою і спрощеною.

Б.З. – *Чому Львівська міська рада побоялася слова «король» стосовно короля Данила, а лише «князем» назвала?*

Я.Г. – Нинішня Львівська міська рада – це здебільшого «образ нендзи і розпачу», яка у пропагуванні мультикультуралізму і толерантності готова потоптати кожен зелений пагін органічного українського росту. Її очільники готові цвенькати по-кацапськи, загатити Личаківський меморіал польськими героїчними символами, створити максимально комфортні умови для меншин усіх штибів і форм, а національний простір – зредувати до Дня пампуха і тракторної Криївки для задоволення «вишуканих культурних потреб» насамперед «руссоязычных туристов». А Ви собі

забагаєте королівських титулів для місцевих героїв. До речі, на цю тему є чудові спостереження у *Галини Пагутяк*, яка з професійністю віртуозного ескулапа встановила невтішний діагноз для культурно-духовного організму міста Львова.

«МИ – НА ДОБРІЙ ДОРОЗІ...»

Б.З. – *Чому Ніцше стверджував, що історія – непотрібний баласт? На чому базувалось його твердження?*

Я.Г. – Ніцшеанське розуміння сутності людини полягає у її максимальному наближенні до божественної істотності, а для цього потрібний сакральний наратив, а не історичний. Відтак на особливе поцінування заслуговує міфологізація та героїзація людської поведінки, втеча від буденності, притуплення емоціональної сфери почуттів, окрім педалювання вольових порухів та інстинкту самопіднесення.

Б.З. – *Іван Франко запитував: «І чом відступників у нас так багато?» Справді чому? Чи – не зовсім?*

Я.Г. – Манкуртство вже з часів українсько-турецьких воєн стало постійним маркером нашої національної історії, а якщо осмислити Франкову студію «Поет зради», то стане зрозумілим, що – не лише нашої. Врешті, гріховність відступництва найдосконаліше втілено в новозавітному образі Юди Іскаріота, а тому воно має глибокі корені і різнонаціональних представників. Та для мене набагато промовистішим й психологічно проникливішим є інше запитання з процитованого Франкового твору: «І чом для них відступство не страшене». Саме у цих рядках трагедія української історії. Юда спокутував свою провину самогубством, наші ж відступники щонайменше не вважають себе зрадниками, а в гіршому випадку є свідомими проплаченими рупорами московської імперської пропаганди.

Б.З. – *Іван Денисюк свого часу висловив цікаву тезу, не позбавлену, мабуть, сенсу: «... й сам Володимир Винниченко спричинився до збільшення об'єму того броду». Йдеться, річ ясна, про події 100-річної давнини. Коли випростуємося?*

Я.Г. – Лише у ХХ столітті ми маємо щонайменше п'ять таких випростувань – офіційних проголошень відновлення української державності (маю на увазі Четвертий Універсал Центральної Ради (1918), Карпатську Україну (1939), проголошення української держави в окупаційному Львові (1941), декларація про державний суверенітет (1990) та остаточне відродження самостійної України (1991). Додамо до цього переліку подвиги Героїв Крут, Січових Стрільців і воїнів УГА, лицарів Холодного Яру, вояків Української Повстанчої Армії, нескорений чин дисидентів-шістдесятників, публічне самоспалення патріотів-відчайдухів на захист української мови, незламний дух трьох новітніх революцій (На граніті, Помаранчевої і Гідності). Жодна інша європейська нація за одне століття не продемонструвала такого самоофірного прагнення до відбудови власної держави. Це неспростовний факт.

Б.З. – *Чи нинішні студенти хочуть вчитися?*

Я.Г. – Так, як і вчорашні. Можливо, дещо складніше з мотивацією, але набагато легше з доступом до навчально-методичної та наукової лектури. Якщо цей перелік доповнити ще сумлінним ставленням викладачів до своєї справи, то картина виглядатиме наближеною до ідеальної.

Нарікати на інертність нинішнього студентства було б хоча б найменше несправедливо – треба невтомно шукати нових шляхів для зацікавлення молоді до здобуття ґрунтовних знань.

Б.З. – Чотирнадцятирічний Іван Денисюк бачив Олену Телігу в своєму селі у 1938 році. Чи мала ця подія якийсь вплив на майбутній світогляд Івана Денисюка?

Я.Г. – Думаю, що ні. Аби впливати на світогляд, треба з людиною (особливо юного віку) бодай раз поспілкуватися. Спостереження за зовнішнім виглядом та поведінкою Олени Теліги під час літургії в сільській церкві відкарбувалося в пам'яті майбутнього професора лише незабутнім спогадом про незвичність одягу і привабливість фізичної вроди жінки, яка усею поставою відрізнялася від його односельчанок. Це було віконце в інший світ – світ інтелігенції та національної еліти, до якого згодом увійде й сам Іван Денисюк.

Б.З. – «Ярослав Дашкевич був людиною, яка надзвичайно любила і цінувала книгу», – вважає Іван Сварник, директор Львівської обласної універсальної наукової бібліотеки. А чи Ви – вчені, викладачі – належним чином спрямовуєте на це молоде покоління?

Я.Г. – У різні історичні епохи філософи і вчені по-різному визначали сутність людської екзистенції, а формульно найвідомішим стало Декартове «*Cogito ergo sum* – Мислю, отже існую». Згадуваний професор Денисюк під час неофіційних зустрічей з аспірантською молоддю любив жартома модифікувати цей відомий афоризм в іронічне «*Biblio ergo sum* – П'ю, отже існую»). Мені видається, що гаслом для нинішньої молоді мало би стати «*Lego ergo sum* – Читаю, отже існую»), хоча переконати в цьому навіть власних дітей не так просто. Знаю з особистого досвіду.

Б.З. – Чи виправимо ситуацію з поцінуванням історичної пам'яті? Адже Мирон Капраль вважає, що катастрофа з історичною пам'яттю, зроблена за радянського періоду, ще не зовсім подолана.

Я.Г. – Ми – на добрій дорозі. Невідворотна декомунізація, продумана стратегія Інституту національної пам'яті, високомистецьке кінематографічне висвітлення важливих історичних подій, формування промовистої україноцентричної позиції стосовно вузлових етапів національної історії, різке відмежування від толочківського бляння про єдність східнослов'янських етногенетичних процесів до XIV століття – це очевидні симптоми нашого поступового одужання від спричиненої вірусами імперської інфекції історичної амнезії. З іншого боку, нам необхідно підвищувати імунітет до протидії хворобливим проявам ліберально-грантової історіографії, яка не втомлюється розмивати чітку картину національної пам'яті болотистими відтінками надуманого псевдонаукового мальовидла. Ці переобтяжені інтелектуальними ресурсами мужі у кублі замовленого грантовими метеорологами постмодерного туману намагаються розчинити самозречену діяльність Бандери і Шухевича, спотворити трагедійну сутність міжетнічного конфлікту на Волині, внести власні корективи у пантеон наших правдивих героїв і символів. Найгірше те, що свої ліберальні мудрування вони цинічно проштовхують до програмних розділів підручників і посібників, дезорієнтуючи у такий спосіб шкільну молодь.

Б.З. – «Євген Сверстюк у кожній ситуації вмів зберегти себе», – сказав Тарас Салига. А як нинішні науковці, представники еліти себе поведуть?

Я.Г. – Поведінка науковців і представників еліти зазвичай є для нас доступною. І тут маємо декілька варіантів: повний компроміс із власним сумлінням та властивим чиновництвом; космополітична багатовекторність та безхребетна толерантність, аж до цілковитої національної яловості; індивідуально-авторська епатажність та амбіційна провокативність своїх ідей з метою тупо зацікавити будь-кого; громадянська мужність, професійна відповідальність і прокладання націєцентричних шляхів творення гуманітарного простору. Як правило усі ці типи поведінки, крім останнього, мають очевидне матеріально-фінансове стимулювання.

Б.З. – В інтерв'ю в 2008 р. Ярослав Дашкевич признався мені, що «наукова робота багато вдовolenня приносить». А що кажуть про свою роботу нинішні науковці? Що можете сказати про гуманітаріїв ЛНУ?

Я.Г. – Як і кожна інша діяльність, якщо вона збігається з твоїм покликанням, даруйте за банальність твердження. Ідею «сродної праці» Сквороди ніхто не скасовував, та й навряд чи це можливо.

«ДЛЯ МЕНЕ ВЗІРЦЕМ НАУКОВОГО КЕРІВНИКА БУВ ПРОФЕСОР ІВАН ДЕНИСЮК...»

Б.З. – Скільки років нам іще йти до української України?

Я.Г. – Залежно від того, як будемо рухатися. Якщо без відхилень на манівці промосковських реваншів, то вже й не так багато. Кожне збочення з українського шляху забиратиме сили й віддалятиме час входу до «України обітваної».

Б.З. – «Треба працювати професійно і давати результат», – радив присутнім на круглому столі до 92-річнниці Я. Дашкевича доктор історичних наук Андрій Гречило. Який відсоток науковців його практично може почути?

Я.Г. – Теоретично почути можуть усі, а спроможними втілити почуте у результат власної пошукової праці є лише ті, для кого наукові студії пов'язані першочергово з відповідальним виконанням обов'язку перед власним сумлінням, колегами з дослідницького цеху та «гуманітарною аурую нації» (Ліна Костенко).

Б.З. – «Всі ми вийшли з книжок», – повідав нам Євген Сверстюк. А як нині переконати у цьому молодих, які «не виходять» з гаджетів?

Я.Г. – Свого часу Григорій Сивокінь, який був неперевершеним майстром вишуканого дотепу, характеризує стан сучасного йому українського письменства, скористався Горбачовським перебудовним гаслом «процес пішов» і проголосив, що «процес (літературний. – Я.Г.) пішов геть». Наведене Сверстюкове твердження надається до подібного іронічного його сприйняття, адже сучасна молодь може сміливо заявити, що «ми вийшли з книжок назавжди». А якщо без іронії, то потрібно пов'язати необхідність читання з досяганням успіху в житті і тріумфу в професійному зростанні. Тоді є шанс.

Б.З. – Львів – місто університетської юності Євгена Сверстюка. Чи відомі спогади цього видатного вченого про Львів, про університет?

Я.Г. – У 2015 році видавництво «Кліо» у рамках програми «Українська книга» надрукувало двотомник «На полі честі», перша книга якого – «Невже то я?» – це автобіографічні спогади і роздуми Євгена Сверстюка. Видання

щедро проілюстроване маловідомими фотографіями автора. Є тут і невеличкий десятисторінковий спомина про університетські роки у Львові.

Б.З. – *«Сподіваюся, будемо гідні великого вчителя», – сказала у своєму виступі на круглому столі Ольга Щодра, маючи на увазі постать Ярослава Дашкевича. А як факультет пропагує цю видатну постать?*

Я.Г. – Філологічний факультет Університету за велику честь вважає дбати про поцінування пам'яті чи не найбільшого історика та орієнталіста другої половини ХХ – початку ХХІ століття. Кафедри сходознавства, яку від 1997 року очолював Ярослав Романович, присвоєно його ім'я; до 90-річчя від дня народження ученого у співпраці з колегами-істориками у видавництві Університету опубліковано збірник його орієнталістичних праць «Україна і Схід» (у тому числі ще не надрукованих) і проведено представницьку Міжнародну наукову конференцію «Україна–Європа–Схід»; на розвиток його науково-освітніх ідей запроваджено викладання турецької мови як окремої спеціальності на факультеті та налагоджено співпрацю зі Стамбульським університетом. На часі – відкриття вірменознавчих курсів з подальшою перспективою академічного росту.

Б.З. – *Як Ви вважаєте, великі помиляються?*

Я.Г. – Помиляються усі, хто періодично виходить із зони свого комфорту та прагне «Своїм життям до себе дорівнятися...» Річ лише в тім, що помилки великих можуть залишити по собі великий духовний чи ідейно-національний кратер. Позиція *Михайла Грушевського* щодо формування і ролі українського війська є хрестоматійною помилкою. Щоправда, по-справжньому великі духом мужі не соромляться визнати власні помилки, водночас не шукаючи ніякого виправдання. Пригадую, як на одній із зустрічей Почесний доктор (Doctor Honoris Causa) нашого Університету *Валерій Шевчук* визнав помилковим своє рішення про рекомендацію до Національної спілки письменників України *Юрія Андруховича*, який не виправдав його сподівань.

Б.З. – *Чи легко бути науковим керівником аспіранта?*

Я.Г. – Дуже багато залежить від самого аспіранта. Деяким достатньо вказати лише напрям пошуків і окреслити найбільш ефективні методологічні стратегії досягнення мети, для деякого необхідно докладно розжовувати структуру роботи та вказувати на покрокові етапи наповнення цієї структури «тілом» дисертаційного тексту. Для мене взірцем наукового керівника був професор *Іван Денисюк*, який умів і обрати цікаву й індивідуальну для темпераменту кожного аспіранта тематику дослідження, і скрупульозно прописати найкоротший маршрут до її наукового осмислення. А ще умів радіти з успіхів молодих – щиро, безкорисно, на всю повноту свого великого серця.

Б.З. – *Ваше бачення ролі науки в житті суспільства: а) учора; б) нині; в) завтра?*

Я.Г. – Призначення науки в усі часи, як на мене, – це спроба максимально продовжити тривалість людського життя чи наблизитися впритул до вічності. Над цим завданням б'ється кожне покоління хіміків і біологів. Запровадження надшвидких способів подолання простору створює ілюзію довгого життя (професор Денисюк любив повторювати, що кортеж *Анни Ярославни* долав відстань до Парижа за три місяці, нині ж для цього достатньо пару годин). Інформаційно-комунікаційні технології макси-

ально розширюють діапазон міжособистісного спілкування та створюють ефект постійної присутності (через скайп-зв'язок і соціальні мережі ви можете спілкуватися з друзями чи родиною без огляду на їхнє місце перебування). Гуманітарні науки, у свою чергу, намагаються довести, що досягнення вічності залежить не так від фізичних процесів і станів, як від повноти духовного життя людини та ступеня реалізації її місії. Поза тим, мені видається, що ми непомітно увійшли в період Культури Усічених Цінностей, абревіація якого творить кореневу основу прикметника *куций*. Як наслідок оця куцість супроводжує нас у всьому – читаємо куці тексти, пишемо куці повідомлення, на навчання (отримання диплома) прагнемо витратити якомога менше часу, схилиємося до скорочення тривалості літургії, регламентно обмежуємо обсяг різноманітних виступів, харчуємося у фаст-фудах, бо це скорочує час на поповнення організму необхідними калоріями і т.д.

На письмі ця тенденція куцості проявляється у прагненні до різноманітних скорочень та абревіації. Звідси: вузи, РАГС, ЦНАПи, КНУ, ЛНУ, ЗНО тощо. А чи Ви можете собі уявити, що у давнину послуговувалися би такими формами, як *Д. Галицький*, *В. Мономах*, *Я. Мудрий*, *Р.Л. Серце* (замість *Ричард Левине Серце*), *К. Великий* (замість *Карл Великий*). Ба, навіть у досить пізньому ХІХ столітті назва Наукового товариства ім. Шевченка творилася без жодних усічень. Складається враження, що ініціальність та абревіаційність започаткували ті, що розіп'яли *Ісуса Христа* (напис I.N.R.I над його увінчаною терновим вінцем головою), і з того часу ця цивілізаційна іржа щораз інтенсивніше роз'їдає духовну поверхню людини. Прикметно, що куцість в українській традиції є одним з атрибутів чорта, а Куць – одна з його частотних назв.

Б.З. – *Чи висвітлюють належним чином наукові проблеми наші ЗМІ?*

Я.Г. – Наші ЗМІ не мають ані часу, ані інтересу до наукової проблематики. Вони висвітлюють вибори, а у перерві між ними стежать за побутовими вбивствами та битвами екстрасенсів. Щоправда, є поодинокі винятки. Це окремі історико-документальні програми на деяких загальних телеканалах, зокрема «Машина часу», «Правова еволюція», «Велич особистости».

Б.З. – *Чому ЛНУ не дружить з ЛОНСПУ, не виховує критиків (запитання до Вас від Марії Людкевич)?*

Я.Г. – Ви мене несвідомо загнали у прокрустове ложе аж двох абревіацій (жартую). Філологічний факультет готує фахівців за спеціалізацією «Літературна творчість». Окремі з них обирають фах літературного критика, досить швидко прогресують у якості свого письма. Питання співпраці зі Львівською організацією національної спілки письменників України переадресовую *Марії Людкевич* та її колегам. Де ви? Виходьте з тіні – тепер це в тренді.

Б.З. – *Дуже дякую, пане Ярославе, за широкоформатну розмову. Сподіваюсь, навіть більше – переконаний у тому, що наука, а перед усім гуманітарна її складова, допоможе нам у подальшому творенні рідної країни. ■*

Спілкувався *Богдан Залізник*
керівник прес-центру наукової журналістики
Західного наукового центру НАН України і МОН
України, член НСПУ і НСЖУ,
м. Львів